

श्रीसोमनाथसंस्कृतयुनिवर्सिटी, वेरावलम्

सत्रान्तपरीक्षा - एप्रिल - २०१९

कक्षा - आचार्यद्वितीयवर्षम् (SEM-4)

प्रश्नपत्रम् - ०६

गुणाः - ७०

विषयः - साहित्यम्

कोड - DCE.5.4.4

समयः - ११ तः ०२

दिनाङ्कः - ०४/०४/२०१९

प्रथमान्वितिः (Unit-1)

प्रश्नः - १ द्वयोः गुजरातीभाषायां हिन्दीभाषायां वा अनुवादः करणीयः । २०

१. विद्याध्यनेन मानवोऽमरत्वमाप्नोति । ज्ञानेन विना नरः पशुः एव अस्ति । यस्य देशस्य प्रजा विद्यया हीना अस्ति, अज्ञानान्धकारे पतिता सा प्रजा कदाप्युन्नतिं नाप्नोति । विद्या एव जनस्य सौन्दर्यमस्ति । विद्या त्वीदृशं धनं वर्तते यदतीव प्रच्छन्नं गुप्तं चास्ति । यदा जनः परदेशं गच्छति तदा विद्यैव तस्य बन्धुजनौ भवति । राजसु विद्यैव पूज्यते । विद्यैव गुरुणामपि गुरुः । अतः सम्यगेव कथितं यद्विद्याविहिनो जनः पशुरेवास्ति । ज्ञानविज्ञानाधिगमाय विद्याध्ययनमावश्यकं भवति । शालामहाशालासु विद्यायाः पठनपाठनादिकं भवति । प्राचीनकाले तु भारते तपोवनेषु महान्तः कुलपतयः विद्याकुलानि प्रचालयन्ति स्म ।

२. भारतवर्षे मनोहरः क्रमोऽस्ति ऋतूनाम् । वसंतग्रीष्मवर्षाशरद्धेमन्तशिशिरर्तूणां परिवर्तनस्य यः सुन्दरतमोऽस्माकं देशे वर्तते, तदन्यत्र दुर्लभः । प्रत्येककर्तोः स्वकीया रमणीयता, स्वीयमाकर्षणं चास्ति । किन्तु कुसुमाकरो वसंतस्तु राजाऽस्ति ऋतूनाम् । वसन्ते समस्ता प्रकृतिर्भवति रमणीया, नृत्यति मनः । एकत्र तु सुखदः शीतलमन्दसुगन्धितो वायुर्मनः प्रसादयति, अन्यत्र च पुष्पाणां मादकं चारुत्वं वृद्धानपि यूनः करोति । वसन्ते नास्ति ग्रीष्मवैक्लव्यं न चास्ति शीतकम्पनम् । वसन्तस्य तुलना न कर्तुं शक्यतेऽन्यर्तुभिः सह ।

३. स्वाश्रयिणः परिश्रमयुक्तस्य च मनुष्यस्य कृते विश्वे नास्ति किञ्चिदप्यसम्भवम् । स्वाश्रयेण कार्यं शक्तिर्वर्धते, स्वाश्रयेण कर्मसु कौशलं प्राप्यते, स्वाश्रयेणात्मविश्वासः समिल्लसति, स्वाश्रयेण हृदयं प्रफुल्लितामधिगच्छति । स्वाश्रयादेव पुरुषः संप्राप्नोति शान्तिम्, धनं संतोषम्, विद्यां कीर्तिं च । स्वाश्रय एतादृशः सूर्योऽस्ति यो जीवनस्यान्धकारं हत्वा जीवनं प्रकाशपूर्णं करोति । युगपुरुषेण महात्मागांधीमहोदयेन स्वाश्रयस्य माहात्म्यं स्वयमेव प्रदर्शितम् । स्वाश्रयस्य प्रशंसा सर्वत्र भवति । सम्यगेवोच्यते ---

‘मानवः स्वाश्रयेणैव सुखं कीर्तिश्च विन्दते ।’

विभाग - २

प्रश्नः - २ त्रयाणां पद्यानां गुजरातीभाषायां हिन्दीभाषायां च अनुवादः करणीयः ।

१५

१. नरत्वं दुर्लभं लोके विद्या तत्र सुदुर्लभा ।
कवित्वं दुर्लभं तत्र शक्तिस्तत्र सुदुर्लभा ॥
२. पुस्तकस्था तु या विद्या परहस्तगतं धनम् ।
कार्यकाले समुत्पन्ने न सा विद्या न तद्धनम् ॥
३. देशरक्षा समं पुण्यं देशरक्षा समं व्रतम् ।
देशरक्षा समं यागो द्रष्टा नैव च नैव च ॥

૪. ચતુર્વિધા ભજન્તે માં જનાઃ સુકૃતિનોર્જુનઃ ।
આર્તો જિજ્ઞાસુરર્થાર્થી જ્ઞાની ચ ભરતર્ષભ ॥
૫. ન જાયતે મ્રિયતે વા કદાચિન્નાયં ભૂત્વા ભવિતા વા ન ભૂયઃ ।
અજો નિત્યઃ શાશ્વતોઽયં પુરાણો ન હન્યતે હન્યમાને શરીરે ॥

વિભાગ - ૩

પ્રશ્ન - ૩

દ્વયોઃ સંસ્કૃતભાષાયાં અનુવાદઃ કરણીયઃ ।

૨૦

૧. એક માણસ નવી ગાય ખરીદવા બજારમાં ગયો. ત્યાં તેણે ગાય સાથે ઉભેલા એક માણસને જોયો અને તેને કહ્યું - આ ગાય મારી છે. પેલા માણસે જવાબ આપ્યો - તમારી ભૂલ થાય છે. ઘણા સમયથી આ ગાય મારી પાસે છે. ખેડૂતે ગાયની આંખો પોતાના હાથથી ઢાંકીને પૂછ્યું - જો એમ જ હોય તો આ ગાય કઈ આંખે આંધળી છે? પેલાએ જવાબ આપ્યો - જરૂર ડાબી આંખે. પણ ગાય એકે આંખે આંધળી નહોતી.
૨. નારીનું જીવન, ખરેખર સ્નેહ, સહનશીલતા, બુદ્ધિમતા, ત્યાગ અને બલિદાનનું મહાકાવ્ય છે. કુટુંબ, સમાજ કે દેશના હિતખાતર ધૂપસળીની જેમ પોતે જલીને સુવાસ ફેલાવ્યાનું તેણે ગૌરવ અનુભવ્યું છે. નારી વિનમ્ર છે. વિવેકી છે. ઉદારહૃદયી છે, એ અબળા નથી, પણ સાક્ષાત શક્તિ છે. પ્રેરણાદાયી છે. કુટુંબના હિતમાં આત્મસમર્પણ કરતી એ કુલવધૂ જ નથી પણ વખત આવ્યે રણચંડી પણ બની શકે છે. પશ્ચિની, આંસીની રાણી લક્ષ્મીબાઈ. ચાંદબીબી, દુર્ગાવતી જેવી વીરાંગનાઓ તેના ગૌરવવંતા પુરાવા છે.
૩. ગીતાનો ઉપદેશ વ્યાપક, સર્વતોમુખી, સર્વગ્રાહી, સર્વકાલીન છે. ગીતાની એ વિવક્ષણતા છે કે જ્યારે જ્યારે તે પ્રણાલિગત શબ્દોનો ઉપયોગ કરે છે ત્યારે પણ તેમનો એવો વિશાળ અર્થ આપે છે કે જેથી મનુષ્ય ગમે તે અવસ્થામાં તેનો આશ્રય લઈ શકે. આ પ્રમાણે પરંપરાગત શબ્દોનો ઉપયોગ કરીને ગીતા ભૂત, વર્તમાન અને ભાવિનું અનુસંધાન કરે છે. કાળના ત્રણેય વિભાગોને એક જ સાંકળમાં બાંધી દે છે. આવા પારિભાષિક શબ્દોમાંનો એ શબ્દ છે યજ્ઞ. ગીતાના ચોથા અધ્યાયમાં યજ્ઞનો અર્થ ગહન અને વ્યાપક બનાવીને તેને પ્રતીક તરીકે ગણવામાં આવ્યો છે.

(અથવા)

૧. ઇતિહાસકારોં ને સાહિત્ય કે ઇતિહાસ મેં નામકરણ કે અનેક આધાર તૈયાર કિયે હૈ - જૈસે યુગ - પ્રવૃત્તિ, યુગ - પુરુષ, મૂલ સંવેદના, સાહિત્યિક આંદોલન, રાષ્ટ્રીય આંદોલન આદિ । સાહિત્ય કે ઇતિહાસ કે કાલ - નામ - નિર્ધારણ કે લિયે ઇન સબમેં કુછ - ન - કુછ કમી અવશ્ય હૈ, ફિર બી આમ સહમતિ ઇસ વિચાર પર આ ટિકી હૈ કિ જિસ અધિસંખ્ય સાહિત્ય મેં વ્યાપક માનવ - ચિત્તવૃત્તિ કા નિરૂપણ હોતા હૈ, ઉસી પ્રમુખ પ્રવૃત્તિ કો મુખ્ય આધાર બનાકર કાલ - વિશેષ કા નામકરણ કિયા જા સકતા હૈ ।
૨. વૈદિક ધર્મ કી નિર્રર્થક વાતોં કા વિરોધ ઔર જનજીવન કી દિશાહીનતા કો દૂર કરને કે લિયે ઇસ દેશ મેં બૌદ્ધ ઔર જૈન ધર્મ ઉદિત હુયે થે । ઊનકે સરલ ઔર સાત્ત્વિક સિદ્ધાંતોં ને જનજીવન કો બહુત પ્રભાવિત કિયા । વિશેષકર બૌદ્ધ ધર્મ ને દેશ - વિદેશ મેં સબસે અધિક દૂરી તક પ્રભાવ ડાલા થા, લેકિન સમય કે સાથ સાથ ઊસકા વિખંડન હો ગયા । ગુપ્ત કાલ કે રાજ્યધર્મ કે રૂપ મેં વૈદિક ધર્મ પુનઃ ઊભરા । ઊસી સમય મેં વૈષ્ણવ ધર્મ કા પ્રચાર હુઆ । બૌદ્ધ ઔર જૈન ધર્મ સે નિર્ગુણ ભક્તિ કો શક્તિ મિલી થી, ઔર વૈષ્ણવ ધર્મ કે ઉદય સે સગુણ ભક્તિ કા ફૈલાવ હુઆ ।

३. भारतीय संस्कृति अतिथि को देव मानती है। प्राचीन काल में गृहस्थ अपने घर पधारे हुए अतिथियों का सत्कार करके धन्यता का अनुभव करते थे। उस समय में खाने और रहने का साधन पर्याप्त था तथा अतिथि भी समझदार और विवेकी होते थे। आज के जमाने में खाना तो मिल जाता है पर रहने के लिए जगह नहीं मिलती, ऐसी परिस्थिति है। आज के मानव का जीवनचक्र घड़ी के कांटे साथ चलता है। ऐसे समय में अगर अतिथि यजमान से मिष्टान्न आदि की आशा रखें तो यजमान की हालत बिगड़ जाती है। इसलिए अतिथियों को भी समझदारीपूर्वक रहना चाहिए।

विभाग - ४

प्रश्न: ४ निम्नलिखितेषु वाक्येषु पञ्चदशवाक्यानां शुद्धप्रयोगं कुर्वन्तु। १५

१. विजयः सुजयं पञ्चरूप्यकाणि धारयति।
२. दुर्योधनः पाण्डवान् न असन्निह्यत्।
३. पथिकः उत्थिते अहं तं पृष्ठवान्।
४. सा न विश्वसति मम वचनम्।
५. यतयः अरण्येऽधिवस्तुमिच्छन्ति।
६. नृपात् धरां याचते।
७. सर्वाभ्यः नदीभ्यः गङ्गा द्राधिष्ठा।
८. मृत्युना कथं भीतोऽसि त्वम्।
९. हस्तस्य पत्रिकां पतति।
१०. मम न रोचते घृतम्।
११. रामं नमः तेनासुराः हताः।
१२. चत्वारः बालिका, चत्वारः पुस्तकानि।
१३. सुन्दरः बालकः गीतः गायति।
१४. बालकः विद्यालयः गच्छति।
१५. अहं गृहे आसीत्।
१६. माता पुत्राय फलं भोजयति।
१७. बालकं क्रिडाः रोचते।
१८. सर्वेभ्यः छात्रेभ्यः हरिः गुरोः प्रष्टः।
१९. दिनेशः सर्पेण विभति।
२०. शिष्यः अविनयः न करोति।